

ارتباط با طبیعت

الف – دانستنی‌های معلم

طبیعت، منبع الهام هنری است؛ از این رو، برقراری ارتباط با طبیعت برای معلم و کودک ضرورت دارد. شناخت طبیعت و حساسیت نسبت به آن به معلم کمک می‌کند تا مفاهیم را بهتر به کودکان انتقال دهد. راهنمایی و هدایت کودکان برای جست و جو در طبیعت، جهت مشاهده‌ی بهتر پدیده‌ها و استفاده از آن‌ها در فعالیت‌های هنری به عهده‌ی معلم است. توجه به طبیعت باعث می‌شود که کودکان با مشاهده‌ی ویژگی‌های هر پدیده، به تنوع رنگ‌ها، شکل‌ها، بافت‌ها، حرکت‌ها، صداها و... پی ببرند؛ به این ترتیب، کودکان به اطرافشان بیشتر توجه و دقت می‌کنند و ویژگی‌های هر چیز را به خاطر می‌سپارند. هنگام انجام دادن فعالیت‌ها نیز از این اطلاعات بهره می‌برند و حساسیت بیشتری به موضوعات مختلف پیدا می‌کنند.

درک زیبایی براساس نمونه‌های طبیعی صورت می‌گیرد. توجه به تناسب اندازه‌ها، رنگ‌ها و شکل‌ها، صداها، حرکت‌ها، تقارن پدیده‌ها، نظم، هماهنگی و زیبایی طبیعت از کوچک‌ترین اجزاء (مانند برگ درخت) تا بزرگ‌ترین حجم‌ها (مانند ماه و خورشید) این درک را کامل می‌کند. طبیعت اولین الهام‌دهنده‌ی انسان بوده و هنوز هم با همه‌ی پیشرفت‌های حیرت‌انگیز فناوری، بزرگ‌ترین منبع الهام اوست؛ زیرا در طبع و فطرت انسان ریشه دارد. جست و جو و کشف پدیده‌های طبیعی در فعالیت‌های هنری اهمیت زیادی دارد. معلم، توجه دانش‌آموزان را به همه‌ی ویژگی‌های طبیعت جلب می‌کند و آن‌ها را به دقت در صداها، حرکات، شکل‌ها، رنگ‌ها و ... فرا می‌خواند؛ به این ترتیب، میل به جست و جو و مشاهده و بررسی پدیده‌های طبیعی در کودکان تقویت می‌شود. به تدریج، کودکان از طریق حواس پنج‌گانه به مشاهده‌ی دقیق طبیعت می‌پردازند و به مواردی توجه می‌کنند که از دید معلم هم پنهان بوده است.

توجه به طبیعت، کودکان را با نظم، هماهنگی و زیبایی آشنا می‌کند. طبیعت از عناصری^۱ چون **صدا و حرکت، نقطه، خط، شکل (سطح، حجم)، رنگ و بافت** تشکیل شده است. هرچه شناخت دانش‌آموزان از این مفاهیم و حساسیت آن‌ها نسبت به طبیعت بیشتر شود، درک نظم، هماهنگی و زیبایی به شکلی کامل‌تر تحقق می‌پذیرد.

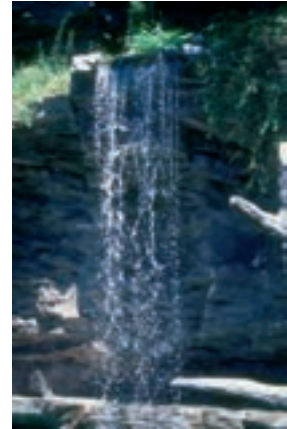
بعضی از کودکان هنگام گردش در طبیعت بیشتر به صداها توجه می‌کنند. کودکان با حضور در طبیعت و یکی شدن با آن، سرچشمه‌های طبیعی و سالم اصوات موزون فطری وجود خود را احساس و شناسایی می‌کنند. در بین اصوات نیز سکوت‌هایی وجود دارند که در عین بی‌صدایی، به نوعی حاوی **موسیقی درونی یا موسیقی سکوت** اند. گاه می‌شود که در هنگام سکوت مطلق، صدایی

۱- عناصر بصری یا الفبای تصویر از طبیعت اجزای آن گرفته شده است.

شبيه سوت را می‌شنویم. این صدای سوت بر اثر همهمه‌ی پنهان اجزای محیط و جابه‌جایی هوای پیرامون است. به‌طورکلی، هیچ پدیده‌ای بدون صدا و وزن نیست ولی از آن‌جا که گوش انسان نمی‌تواند بعضی صداها را بشنود، از آن پدیده‌ها تصویر بی‌صدایی دارد.

نقش طبیعت در تربیت شنوایی، اساسی و کلیدی است. نخستین هماهنگی‌های ریتم و ملودی را در طبیعت می‌توان دید، شنید و احساس کرد؛ تا جایی که همه‌ی نمونه‌های صوتی استخراج شده از طبیعت، هماهنگ با فطرت انسانی، لطیف، زیبا و دل‌نشین‌اند. صداهایی مثل تپش قلب، چهچه‌ی بلبل، برخورد منقار دارکوب با درخت، به‌هم‌خوردن منقار لک‌لک، ریزش آبشار، ترنم نسیم در لابه‌لای برگ‌ها و ...

بعضی از دانش‌آموزان، هنگام گردش در طبیعت به عناصر بصری توجه می‌کنند. آن‌ها انواع نقاط مانند دانه‌های شن، سنگ‌ریزه‌ها، قطره‌های باران، پرچم‌های گل و خال‌های بال پروانه و ... را با شکل‌های مختلف پیدا می‌کنند. به‌علاوه با ستاره‌های آسمان در شب، لکه‌های بدن پلنگ و ... آشنا هستند و در آثار خود از انواع نقطه‌ها استفاده می‌کنند.

نقطه‌ها در طبیعت بسیار متنوع‌اند. بسیاری از آن‌ها در حقیقت حجم‌های بزرگی هستند که از فاصله‌ی دور، نقطه به نظر می‌آیند؛ مانند ستارگان. یک گل که حجم مشخصی دارد، از فاصله‌ی دور به صورت یک نقطه‌ی رنگی دیده می‌شود. بنابراین یک دشت پر از گل تنها به صورت مجموعه‌ای از نقاط رنگین دیده می‌شود. تجمع نقاط به این صورت، توجه بیشتر بیننده را به خود جلب می‌کند؛ همان‌گونه که حرکت باد در میان گندم‌زار باعث جلب توجه می‌شود یا صدای آبشار، سریع‌تر از صدای ملایم چشمه به گوش می‌رسد.

بعضی از نقاط، حرکت دارند و از این طریق، توجه بیننده را جلب می‌کنند؛ مانند قطره‌های باران، پرواز زنبورها و ... با کنارهم قرار گرفتن نقاط، شکل‌های تازه‌ای ایجاد می‌شود؛ مانند دانه‌های انگور و برگ‌های درخت که حجم خاصی را به وجود می‌آورند. معلم، دانش‌آموزان را به بررسی ویژگی‌های مختلف عناصر تشویق می‌کند تا راه‌ها و امکانات تازه‌ای را برای اجرای فعالیت‌های خویش کشف کنند.

بسیاری از نمونه‌هایی که کودکان در طبیعت به آن‌ها توجه می‌کنند، خطوط متنوع طبیعی‌اند. تنوع خطوط در طبیعت بسیار زیاد است. بعضی از خطوط طبیعی، دائمی نیستند؛ مانند نقش شن‌های روان بیابان یا ترک‌های خاک در کویر که متناسب با شرایط آب و هوایی، تغییر می‌کنند. ریزش آب،

رگبار و خطوط موج‌ها روی ساحل هم ناپایدار و متغیر است. کودکان تندر، تنه و شاخه‌ی درختان، راه‌راه‌های بدن گورخر، رگ‌برگ‌های گل و ... را می‌شناسند. آن‌ها در طبیعت، انواع خط‌ها را می‌یابند و معلم می‌تواند از آن‌ها بپرسد که این خطوط، چه ویژگی‌هایی دارند.

به‌طور کلی، سه دسته خط وجود دارد: خطوط مستقیم، منحنی و شکسته. انواع خط مستقیم در طبیعت (مانند ساقه‌ی نی) و در محیط زندگی (مانند تیر چراغ برق) وجود دارد. انواع خطوط منحنی هم در طبیعت (کوهان شتر) و محیط زندگی (خطوط سقف‌های گنبدی) دیده می‌شود. خطوط شکسته هم در طبیعت (مانند لبه‌ی صخره‌ها) و محیط زندگی (مانند لبه‌ی تیغه‌ی ارّه) وجود دارند. معلم پس از گردش در طبیعت و توجه به یافته‌های کودکان، آن‌ها را به جست و جوی انواع خطوط و ویژگی‌های مختلف هریک هدایت می‌کند.

بعضی از دانش آموزان، در طبیعت بیشتر به شکل‌ها توجه می‌کنند. شکل‌های متنوع طبیعت به صورت سطح‌ها و حجم‌های گوناگون دیده می‌شوند. ما در طبیعت، بیشتر با شکل آلی سروکار داریم؛ مانند برگ‌ها، سنگ‌ها، ابرها و بدن حیوانات.

ماه، خورشید و بسیاری از نمونه‌های طبیعی حجم‌های کروی هستند که اغلب به صورت سطح، دیده می‌شوند. بعضی از حجم‌ها متغیر و در حال حرکت‌اند؛ مانند امواج بزرگ آب یا توده‌های ابر.

کودکان به انواع صدف‌ها، برگ‌ها، گل‌ها، حشرات، حیوانات و ... توجه و علاقه دارند. معلم می‌تواند نمونه‌هایی را که مورد توجه دانش‌آموزان است، تأیید کرده و آنان را هدایت کند که به ویژگی‌های هریک از این نمونه‌ها دقت کنند. کودکان باید به تنوع شکل‌ها و تفاوت سطوح و حجم‌ها توجه کنند و به مقایسه‌ی نمونه‌ها بپردازند. توجه به انواع شکل‌ها در طبیعت و محیط و بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های

آن‌ها برای فعالیت‌های هنری بسیار مفید است. گاه بعضی از دانش‌آموزان چند سنگ کوچک را جمع‌آوری کرده و با آن‌ها صدا تولید می‌کنند؛ گاه با در کنار هم چیدن این سنگ‌ها شکلی آشنا می‌سازند و گاه با پرتاب کردن آن‌ها به درون آب، موج می‌سازند و حرکت امواج را تماشا می‌کنند. هریک از این فعالیت‌ها جنبه‌های آموزشی دارد؛ معلم با سؤال کردن از کودک، توجه او را به این جنبه‌ها جلب می‌کند و ذهن او را درگیر می‌کند تا بیندیشد و مباحث جدیدی را کشف کند.

دانش‌آموزان هنگام انجام دادن فعالیت نقاشی، سطح را تجربه می‌کنند و در فعالیت‌های کاردستی، به تجربه‌ی حجم می‌رسند. در هر دوی این فعالیت‌ها کودکان شکل‌سازی می‌کنند. برای تقویت این مهارت، توجه کودکان را به شکل‌های آشنا که به صورت اتفاقی به وجود آمده‌اند، جلب کنید. توجه به حجم‌ها در طبیعت و محیط و یافتن شباهت‌هایی میان آن‌ها و شکل‌های آشنا برای کلاس هنر مفید

است. به این ترتیب، کودکان می‌آموزند که با دیدن هر چیز، آن را در ذهن خود به صورت دیگری تجسم کنند و سپس، هنگام انجام دادن فعالیت هنری شکل‌ها را با تغییرات ساده به چیز جدیدی تبدیل کنند.

بسیاری از کودکان به رنگ‌های پدیده‌های مختلف توجه دارند. معلم با طرح سؤال‌های مختلف، می‌تواند توجه کودکان را به تنوع رنگ‌ها، رنگ‌های متغیر (تغییر نور از صبح تا شب) رنگ‌های مربوط به هر منطقه‌ی آب و هوایی و ... جلب کند.^۱

۱- در صورت امکان، توجه به رنگ انواع برگ‌ها و تغییرات رنگی برگ‌ها در فصل پاییز و دیدن عکس یا نمونه‌ی پرهای رنگین پرندگان یا پوست دیگر حیوانات (که از نظر رنگی جالب توجه‌اند)، برای آموزش تنوع رنگ‌های طبیعت مفید است.

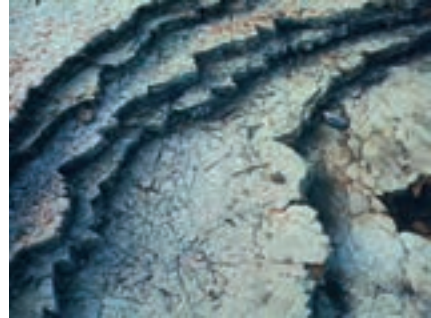
دانش‌آموزان در طبیعت، مجذوب رنگ‌ها، گل‌ها، برگ‌ها، حشرات و ... می‌شوند. معلم بر اهمیت رنگ‌های طبیعت، تنوع و جذابیت آن‌ها تأکید کرده و کودک را به بررسی هماهنگی رنگ‌ها در طبیعت تشویق می‌کند. به‌علاوه، از او می‌خواهد که به رنگ‌های ذهنی خویش توجه کرده و آن‌ها را به کار گیرد.

دانش‌آموزان در تجربه‌ی آزاد گردش در طبیعت، پوست درختان، سنگ‌ها، برگ‌ها و ... نمونه‌های متنوعی را لمس می‌کنند. تفاوت تجربه‌های لامسه‌ای، آن‌ها را به درک عنصر بصری دیگری به نام بافت هدایت می‌کند. بافت، پوشش ظاهری پدیده‌هاست که گاه فقط دیدنی است (ارزش بصری دارد) و گاه با لمس کردن هم احساس می‌شود (ارزش بصری - لامسه‌ای دارد). بافت‌های طبیعی هم بسیار متنوع‌اند. پوست انواع میوه‌ها، پوشش بدن حیوانات، فلس‌های ماهی و ... هر یک ویژگی خاصی دارند. کودکان می‌توانند انواع نمونه‌های در دسترس را با هم مقایسه کنند و فکر کنند که هر یک از نمونه‌ها برای چه کاری مناسب است یا در کدام فعالیت می‌توان از آن استفاده کرد. آنان با لمس بافت‌های مختلف، تجربه‌ی عمیق‌تری پیدا می‌کنند. کودکان را به گفت‌وگو درباره‌ی چگونگی

کشف، تجربه و درک بافت‌های متنوع ترغیب کنید. در صورت امکان، به آنان اجازه دهید که بافت‌های طبیعی را با استفاده از ذره‌بین ببینند و مقایسه کنند. بعضی بافت‌ها از کنار هم قرار گرفتن نقاط و برخی، از چیده‌شدن خطوط و ... تشکیل شده‌اند. کودکان به کمک ذره‌بین این تفاوت‌ها را بهتر تشخیص می‌دهند و درک می‌کنند و هنگام انجام دادن فعالیت‌ها می‌توانند چنین ویژگی‌هایی را به‌وجود آورند.

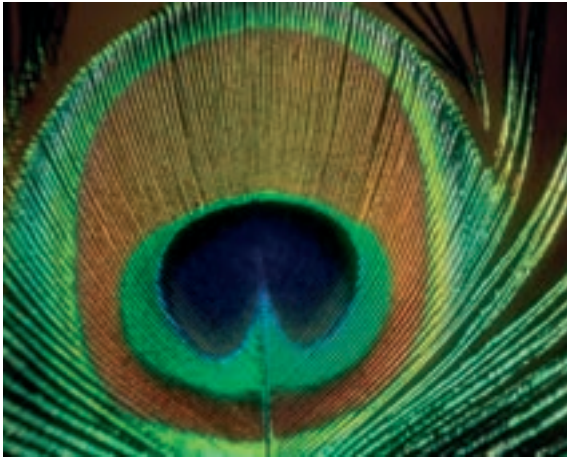

در طبیعت، علاوه بر عناصری چون خط، شکل، رنگ و بافت، ویژگی‌هایی چون نظم، حرکت، تقارن، تناسب، تعادل، ریتم و هماهنگی وجود دارد. بعضی از کودکان به حرکت پرندگان و حیوانات، جریان آب، حرکت ماه و خورشید، ابرها و ... توجه خاصی دارند و بعضی از آن‌ها را تقلید می‌کنند. توجه کودکان را به حرکت ماهی در آب، حرکت چوب روی آب، حرکت پرنده در هوا و ... و مقایسه‌ی آن‌ها جلب کنید.

ارائه‌ی نمونه‌های تصویری و گفت و گو درباره‌ی آن‌ها هم به ثبت این مفاهیم در ذهن کودک کمک می‌کند. در برنامه‌ی گردش در طبیعت، می‌توان کودکان را با نظم، حرکت زمین و خورشید، گردش شب و روز، تغییر فصل‌ها و ... آشنا کرد. فعالیت‌های ساده‌تر و مفیدتری را می‌توان در کلاس تجربه کرد؛ برای مثال، معلم می‌تواند از کودکان بخواهد برگ‌ها، میوه‌ها، سبزی‌ها، حشرات و ... را با ذره‌بین مشاهده کنند تا نظم، تقارن، هماهنگی و ... را در طبیعت ببینند. سپس، به هرچه در اطرافشان است، با دقت نگاه کنند و آن‌ها را به خاطر بسپارند.

پس از بررسی این ویژگی‌ها در طبیعت و محیط پیرامون و انجام دادن فعالیت‌های متعدد، مفهوم هماهنگی و زیبایی در ذهن کودکان شکل می‌گیرد. آن‌ها می‌توانند با دیدن عکس‌ها یا مجموعه‌ای

از سنگ‌ها، برگ‌های تازه یا خشک شده، پروانه‌های زیبا، آثار هنری و ... در مورد زیبایی گفت و گو کنند. با انجام دادن فعالیت‌های هنری و گفت و گو در مورد زیبایی طبیعت و آثار هنری، کم‌کم ذوق زیباشناسی در کودکان پرورش می‌یابد. پرورش خلاقیت و ذوق زیباشناسی در کودکان، در همه‌ی فعالیت‌ها، محیط زندگی و کار آن‌ها تأثیر چشم‌گیری دارد. بازدید از موزه‌ها، مکان‌های تاریخی و فضای طبیعی هر منطقه، دیدن تصاویر متنوع طبیعت در فصل‌های مختلف، مشاهده‌ی فیلم‌هایی از مناطق مختلف آب و هوایی کره‌ی زمین، دیدن کتاب مجموعه آثار هنری ایران و جهان هم در تربیت ذوق زیباشناسی کودکان مؤثر است.

ب — فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان

ارتباط با طبیعت، اساس برنامه‌ی هنر است. با توجه به ویژگی‌های هر یک از مناطق آب و هوایی؛ این برنامه را به بهترین شکل اجرا کنید. از کودکان بخواهید در محدوده‌ی انتخاب‌شده، گردش کرده و به همه چیز توجه کنند^۱. پس از بازگشت از گردش، از آن‌ها سؤال کنید که هر یک به چه چیزهایی توجه کرده‌اند و جالب‌ترین چیزی که مشاهده کرده‌اند، چیست. آیا سنگ، چوب یا نمونه‌ی دیگری را همراه آورده‌اند؟ سپس، از آن‌ها بخواهید در مورد تجربیات خویش گفت و گو کنند.

اگر یکی از دانش‌آموزان، گلی به همراه آورده است، از او بپرسید که در آن، چه می‌بیند. رنگ، شکل، بو، اندازه، زبری ساقه و نرمی گل‌برگ‌ها چگونه‌اند؟ گل چگونه روی ساقه می‌ماند؟ چه ویژگی‌های ظاهری‌ای دارد؟ در مقابل وزش باد چگونه است؟ چه تفاوتی با درخت‌های بزرگ دارد؟ و ... سپس، از او بخواهید که از این ویژگی‌ها در فرایند کار هنری استفاده کند. او می‌تواند نقش گل را بازی کند، به وجود آمدن و رشد کردن گل را نشان دهد، تجسم کند که گرما، باد، باران و طوفان با گل چه می‌کنند و آن را اجرا کند.

اگر یکی از دانش‌آموزان تکه چوب خشکی را به همراه آورد، از او سؤال کنید که این نمونه چیست. بقیه هم در این گفت و گو شرکت می‌کنند. این چوب خشک قبلاً گیاهی سبز و زنده بوده است. سپس، بپرسید: با این نمونه چه فعالیت‌های هنری می‌توان انجام داد؟ دانش‌آموزان می‌گویند: می‌توان یک کاردستی ساخت، موقع نقاشی به جای قلم‌مو از آن استفاده کرد؛ سرگذشت گیاه و تبدیل شدن آن به چوب خشک را نقاشی کرد، قصه‌ی آن را نوشت، جای گیاه و چوب خشک، بازی کرد، به کمک آن از اشیای مختلف صدا تولید کرد، با حرکت دادن و بازی با آن روی زمین نقش ایجاد کرد و ... به این ترتیب، دانش‌آموزان از برنامه‌ی ارتباط با طبیعت تجربه‌های متنوع و پرباری به دست می‌آورند. این برنامه‌ها را می‌توانید متناسب با امکانات و شرایط هر منطقه و با مدیریت خود، در بهترین فضای ممکن اجرا کنید. در صورت وجود شرایط خاص و عدم امکان استفاده از فضای طبیعت، می‌توانید از فضای حیاط مدرسه برای این برنامه استفاده کنید. اگر چنین امکانی نیز وجود نداشته باشد،

۱- رعایت نکات ایمنی هنگام گردش در طبیعت الزامی است. گردش باید در محیط امن و فضای طبیعی، تحت پوشش انجام پذیرد. معلم با زیر نظر داشتن دانش‌آموزان، مراقب است که به طبیعت صدمه نزنند، زخمی نشوند و به توصیه‌های ایمنی متناسب با شرایط موجود توجه کنند.

این برنامه را حتماً باید در کلاس اجرا کنید و از ساده‌ترین نمونه‌های در دسترس برای ایجاد انگیزه‌ی خلاقه در فعالیت هنری بهره بگیرید. ابرهای آسمان، چند قطره آب، صدای زنبور و ... بهانه‌هایی برای تفکر و فعالیت خلاقه‌اند. وادار کردن بچه‌ها به تفکر و ایجاد انگیزه و اشتیاق برای فعالیت، مهم‌ترین بحث برنامه است. در فضای محدود، توجه آن‌ها را به هر چه در اطراف خویش مشاهده می‌کنند، جلب کنید و از آن‌ها بخواهید که یک فعالیت خلاقه انجام دهند. شاید کودکی بخواهد نقشی را در کلاس بازی کند، کودکی ابر باشد، کودکی صدای مار را تقلید کند و ... هر یک از این نمونه‌ها انگیزه‌ای برای گفت‌وگو و شروع فعالیت هنری ایجاد می‌کند.

فصل دوم

نقاشی

فهرست

صفحه	عنوان
۵۱	الف - دانستنی‌های معلم
۵۱	۱- نقاشی
۵۳	۲- ویژگی‌های نقاشی کودکان
۶۰	۳- مبانی نقاشی کودکان
۶۳	۴- وسایل و ابزار نقاشی
۷۳	توصیه‌هایی برای اجرای برنامه نقاشی
۷۳	ب - فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان
۸۳	جدول فعالیت‌های یادگیری - نقاشی
۸۴	۱- پیدا کردن نقش‌های اتفاقی
۸۵	فعالیت‌های یادگیری در پایه‌ی اول (یافتن تصویر از یک مجموعه‌ی خط‌خطی)
۸۶	فعالیت‌های یادگیری در پایه‌ی دوم (یافتن تصویر از یک مجموعه‌ی خط‌خطی)
۸۶	فعالیت‌های یادگیری در پایه‌ی سوم (یافتن تصویر از میان مجموعه لکه‌های رنگین)
۸۶	۲- نقاشی با موضوع معین
۸۸	فعالیت‌های یادگیری در پایه‌ی اول
۸۹	فعالیت‌های یادگیری در پایه‌ی دوم
۹۰	فعالیت‌های یادگیری در پایه‌ی سوم
۹۰	۳- نقاشی با موضوع آزاد
۹۱	۴- نقاشی برای قصه
۹۳	فعالیت یادگیری در پایه‌ی اول
۹۳	فعالیت یادگیری در پایه‌ی دوم

۹۳	فعالیت یادگیری در پایه‌ی سوم
۹۳	۵- کامل کردن نقاشی‌های ناتمام
۹۴	فعالیت یادگیری در پایه‌ی اول
۹۵	فعالیت یادگیری در پایه‌ی دوم
۹۵	فعالیت یادگیری در پایه‌ی سوم
۹۶	۶- چاپ
۹۶	فعالیت‌های یادگیری پایه‌ی اول (چاپ انگشتی با آب‌رنگ)
۹۷	فعالیت‌های یادگیری پایه‌ی اول (چاپ انگشتی با گواش)
۹۸	فعالیت‌های یادگیری پایه‌ی دوم (چاپ با استفاده از عناصر طبیعت)
۹۹	فعالیت‌های یادگیری پایه‌ی دوم (چاپ با استفاده از اشیای نقش‌دار)
۱۰۰	فعالیت‌های یادگیری پایه‌ی سوم (کامل کردن نقاشی با چاپ)
۱۰۱	۷- تلفیق نقاشی با کاردستی
۱۰۱	فعالیت‌های یادگیری پایه‌ی اول
۱۰۲	فعالیت‌های یادگیری پایه‌ی دوم
۱۰۳	فعالیت‌های یادگیری پایه‌ی سوم
۱۰۳	۸- تلفیق نقاشی با تربیت شنوایی
۱۰۳	فعالیت‌های یادگیری پایه‌ی اول
۱۰۳	فعالیت‌های یادگیری پایه‌ی دوم
۱۰۳	فعالیت‌های یادگیری پایه‌ی سوم
۱۰۴	۹- تلفیق نقاشی با قصه و نمایش
۱۰۴	فعالیت‌های یادگیری پایه‌ی اول
۱۰۴	فعالیت‌های یادگیری پایه‌ی دوم
۱۰۴	فعالیت‌های یادگیری پایه‌ی سوم